

Міністерство освіти та науки України
Західноукраїнський національний університет
Юридичний факультет
Кафедра адміністративного права та судочинства

КУРСОВА РОБОТА

**з дисципліни: «Актуальні питання адміністративного права та процесу»
на тему: «СТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В
УКРАЇНІ»**

Студентки групи ПРм-11

Савіцької М.Я.

Керівник: д.ю.н., професор

Кравчук М.Ю.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА У ПЕРІОД 1991-2005рр.....	6
1.1. Визначення адміністративного судочинства.....	6
1.2. Становлення адміністративного судочинства в період ХІХ ст. – 1991 р.....	7
1.3. Розвиток адміністративного судочинства в період 1991 – 2005 рр.....	12
РОЗДІЛ II. СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА З 2005р. ПО СЬОГОДЕННЯ.....	16
2.1. Законодавчі та структурні зміни в адміністративному судочинстві після 2005 року.....	16
2.2. Роль адміністративних судів у забезпеченні прав і свобод громадян.....	18
2.3. Вплив міжнародних стандартів на розвиток адміністративного судочинства.....	21
РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА.....	25
3.1. Актуальні проблеми сучасного адміністративного судочинства	25
3.2. Перспективи розвитку адміністративного судочинства	26
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	29

ВСТУП

Актуальність теми роботи. На сьогодні адміністративне судочинство стало не лише невід'ємною складовою правової системи, а й важливим інструментом захисту суб'єктивних прав та свобод громадян у публічно-правовій сфері. Цей інститут забезпечує ефективний судовий захист від можливих порушень з боку державних та місцевих органів влади, а також їхніх посадових осіб. Важливо підкреслити, що головною метою адміністративного судочинства є не лише вирішення конфліктів та правозахисних завдань, а й здійснення контролю за діяльністю публічних органів. Функціонування адміністративних судів дозволяє забезпечити неупереджене, справедливе та своєчасне розгляд справ, а також вживати необхідних заходів для відновлення порушених прав та законних інтересів громадян.

Адміністративне судочинство відіграє ключову роль у контролі за діяльністю публічних органів, що дозволяє запобігати можливим зловживанням та забезпечувати законність у публічному управлінні. Це важливий аспект, який сприяє збереженню правової державності та захищає інтереси громадян від можливих адміністративних недоліків та недбалості з боку державних структур. Таким чином, адміністративне судочинство відображає собою не лише правовий механізм, а й гарант прав і свобод громадян перед державою, забезпечуючи баланс і взаємовідносини між громадянами та владою.

Окрім того, адміністративне судочинство виступає важливим чинником у забезпеченні принципу верховенства права та реалізації конституційних засад суспільства. Відмінність цього типу судочинства полягає в тому, що воно спрямоване на забезпечення законності та правопорядку в діяльності публічних структур, що відповідає демократичним принципам і вимогам сучасного правового світу. Таким чином, адміністративне судочинство не лише забезпечує захист прав та свобод громадян, але і сприяє побудові дієвої та прозорої системи взаємовідносин між державою та громадянами, що є важливим кроком у розвитку правової держави.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. При дослідженні теми

курсової роботи використовувалися тексти нормативно-правових актів, а також наукова література, зокрема праці вчених Білих І.В., Грицаєнко О.Л., Капиноса О.В., Смоковича М.І., Бондаренка А.А. та інших.

Метою курсової роботи є дослідження та аналіз процесу розвитку адміністративного судочинства в Україні з моменту його початку до сучасних часів. Курсова робота спрямована на вивчення історії формування цього правового інституту, аналіз законодавства та практики його застосування, виявлення основних проблем і перешкод у його розвитку, а також пошук шляхів подальшого вдосконалення системи адміністративного судочинства в Україні.

Завдання роботи:

- розглянути історичні передумови становлення адміністративного судочинства в Україні, звернувши особливу увагу на вплив різних правових традицій та періодів української історії;
- проаналізувати основні етапи розвитку адміністративного судочинства в Україні з моменту його створення до сучасності, виявивши ключові законодавчі та інституційні зміни;
- вивчити нормативно-правову базу, що регулює діяльність адміністративних судів, зокрема законодавство, практику та рішення Верховного Суду у цій сфері;
- проаналізувати практику роботи адміністративних судів та інших суб'єктів адміністративного процесу, виявивши тенденції, проблеми та можливі шляхи їх вирішення;
- встановити зв'язок між адміністративним судочинством та захистом прав людини, враховуючи міжнародні стандарти та рекомендації в цій галузі права;
- запропонувати рекомендації щодо подальшого вдосконалення системи адміністративного судочинства в Україні з урахуванням найкращого зарубіжного досвіду та специфіки українських реалій.

Об'єктом дослідження є становлення та розвиток адміністративного судочинства в Україні.

Предметом дослідження є процес формування та еволюція адміністративного

судочинства в Україні, включаючи правові аспекти, законодавчі ініціативи, історичні зміни, практику роботи адміністративних судів, а також перспективи подальшого розвитку даного правового інституту.

Теоретичну й методологічну основу дослідження складають аналіз теорії адміністративного права та судочинства, який включає вивчення основних концепцій, принципів та інститутів цієї галузі права, що є важливими для розуміння сутності та функціонування адміністративного судочинства, а також застосування різноманітних методів дослідження, таких як історичний аналіз, порівняльне дослідження, правовий аналіз та інші, для глибокого розкриття формування та розвитку адміністративного судочинства в Україні.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти, судові рішення, наукові публікації з питань, які стосуються адміністративного судочинства, матеріали наукових конференцій та офіційних сайтів у мережі Інтернет.

Структура курсової роботи. Курсова робота складається із вступу, основної частини (3 розділи), висновку та списку використаних джерел. Загальний обсяг курсової роботи становить 30 сторінок комп'ютерного тексту. Список використаних джерел містить 17 найменувань. У вступі обґрунтована актуальність обраної теми дослідження. У першому розділі визначене загальне поняття та етапи становлення адміністративного судочинства у період 1991-2005 рр. У другому розділі відображені результати аналізу сучасного етапу розвитку адміністративного судочинства з 2005 року по сьогоднішній день. У третьому розділі розглянуті проблеми та перспективи розвитку адміністративного судочинства.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНЕ ПОНЯТТЯ ТА ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА У ПЕРІОД 1991-2005pp

1.1. Визначення адміністративного судочинства

Конституція України визнає недоторканність та безпеку людини як найвищу соціальну цінність, а також закріплює обов'язок держави у забезпеченні прав і свобод громадян. Універсальне право на оскарження в суді дій чи бездіяльності органів влади є однією з основних гарантій дотримання прав людини в Україні. Ці конституційні принципи потребують нового підходу до ролі адміністративного процесу, щоб забезпечити їх ефективне втілення.

У рамках правової держави адміністративне судочинство виступає ознакою демократичності та правової відповідальності влади перед громадянами. Воно гарантує можливість оскарження рішень та дій органів влади в суді, що відокремлює їхню владу від можливості довільного втручання в права людини. Розвиток адміністративного судочинства є ключовим етапом для переходу від авторитарного до демократичного управління.

Адміністративне судочинство є однією з основних галузей права, спрямованою на вирішення спорів, пов'язаних з діяльністю публічної влади та її органів. Це спеціалізована галузь права, яка регулює відносини між державою (або іншими публічними органами) та громадянами, юридичними особами, а також між самими публічними органами.

Одним із найважливіших аспектів адміністративного судочинства є здійснення контролю за законністю та обґрунтованістю дій адміністративних органів, у тому числі прийняття рішень, видавання розпоряджень та регулювання взаємовідносин з громадянами та організаціями. Важливою функцією адміністративного судочинства є захист прав та законних інтересів громадян від неправомірних дій адміністративних органів, а також забезпечення здійснення публічної влади у відповідності з принципами законності, справедливості та рівності перед законом.

Специфіка адміністративного судочинства полягає у вирішенні спорів, які

виникають у зв'язку з конкретними діями адміністративних органів та включають у себе такі аспекти, як адміністративні правопорушення, недоліки у роботі органів влади, порушення прав та свобод громадян та інших суб'єктів правовідносин.

Основними принципами адміністративного судочинства є доступність, швидкість та ефективність судового захисту прав та законних інтересів громадян та організацій. Важливою рисою адміністративного судочинства є його спеціалізація та високий рівень компетентності судів, що дозволяє їм ефективно вирішувати складні адміністративні спори.

В умовах колишнього Радянського Союзу влада не тільки не визнавала існування поняття "людина проти держави", але й активно пригнічувала будь-які спроби оскарження своїх рішень або дій в суді. Для багатьох людей адміністративні суди асоціюються виключно з накладанням штрафів за порушення адміністративних правил, але сутність адміністративної юстиції полягає в захисті прав громадян від можливих зловживань з боку державних чиновників.

Адміністративна юстиція визначається як процесуальні відносини, пов'язані з особливим порядком розгляду справ у суді, які стосуються незаконних дій посадових осіб або органів влади. Цей процес спрямований на забезпечення законності та захисту прав громадян, а не на вирішення інтересів держави за рахунок прав людини.

Адміністративні суди в Україні є вагомим інститутом захисту прав та свобод громадян від можливих порушень з боку державних органів та інших суб'єктів, владних управлінських функцій. Їх створення сприяє підвищенню авторитету судової влади, державних органів та органів самоврядування в Україні, а також відображає демократичний характер суспільства.

1.2. Становлення адміністративного судочинства в період ХІХ ст.–1991 р.

Наукова спільнота вважає створення системи адміністративних судів в Україні одним із найвизначніших досягнень судової реформи. Цей процес розпочався ще в період незалежності країни і продовжується, рухаючись крок за кроком вперед, узгоджено і з науковими, і з політичними аспектами. Однак

становлення адміністративного судочинства відбувалося не без труднощів, і його історія сягає далеко в минуле, починаючи з XVI - XVII століть, а зокрема активно розвиваючись в XVIII - XIX століттях.

В період цих років функціонувало поняття "нагляду", яке здійснювали Сенат та прокуратура. Проте на початку XIX століття члени Державної Думи російської імперії (адже України на той час входила до складу російської імперії) пропонували створення об'єктивних установ, спроможних розглядати управлінські справи без упередженості. Хоч і у період XVIII - XIX століть адміністративне судочинство в Україні зазнавало поступового розвитку та еволюції, та все ж на той час воно було відносно обмеженим та менш розвиненим порівняно з аналогічними системами, що існували у Західній Європі. Основними структурними складовими адміністративного судочинства, як вже зазначено вище, були Сенат та колегії, які увійшли до складу Центрального Правління та інших центральних урядових органів. Сенат виконував функції вищого адміністративного суду та контрольного органу за управлінською діяльністю в різних губерніях. Його компетенція включала розгляд скарг громадян на дії місцевих органів влади, вирішення адміністративних конфліктів та моніторинг діяльності місцевих посадовців. Колегії, що функціонували у складі Центрального Правління, представляли собою спеціалізовані судові органи, які розглядали конкретні категорії справ. Вони відповідали за вирішення спорів між суб'єктами управлінських відносин, а також надавали консультації та рекомендації у питаннях управління. У цей період історії України адміністративне судочинство відігравало важливу роль у підтримці порядку та забезпеченні ефективного управління країною. Проте, не дивлячись на його значущість, воно не було повністю незалежним від центральної влади, що можливо впливало на його здатність забезпечувати справедливість та захищати права громадян [2].

Проблематика адміністративної юстиції та вирішення адміністративно-правових конфліктів стала актуальною вже у минулому столітті, ще до революційних подій в росії. Навіть тоді розглядали західні моделі адміністративної юстиції та розробляли вітчизняні варіанти судового контролю над діяльністю

управлінських органів та посадових осіб. Після Революції 1905 року почали активно обговорювати ідеї створення адміністративного судочинства, а вже в 1907 році, у рамках адміністративної реформи, яку запровадив П.О. Столипін, передбачалося створення спеціалізованих адміністративних судів. Перед Лютневою революцією 1917 року було прийнято низку важливих рішень у галузі адміністративного судочинства. Функції Вищого адміністративного суду було передано урядовому сенату, а в судових округах було встановлено посади адміністративних суддів, а окружні суди отримали завдання розглядати окремі адміністративні справи. Таким чином, еволюція української історії вже на початку XX століття створила підґрунтя для необхідності створення повноцінних адміністративних судів, які змогли б вирішувати конфлікти у сфері управління [10].

Цей період в історії України визначив важливий етап у формуванні адміністративної юстиції та ролі судових органів у вирішенні конфліктів у сфері управління. Одночасно ці кроки свідчили про швидке наближення України до західних стандартів судової системи та спрямованість на покращення судового контролю над діяльністю державних органів.

У 1917 році ідея адміністративної юстиції набула нових рис. У цей період Тимчасовий уряд приймає закон про створення суду з адміністративних справ, що відкриває шлях до розгляду спорів між державними органами, органами самоврядування та суспільними організаціями. Проте процес створення адміністративних судів зазнав перешкод через події Жовтневої революції 1917 року. Незважаючи на це, навіть у ті хаотичні часи активно обговорювалася необхідність створення адміністративних судів, починаючи з Верховного адміністративного суду. Важливим кроком в розвитку адміністративної юстиції стало включення в Конституцію Української Народної Республіки 1918 року положення про здійснення судової влади виключно судами в межах цивільного, кримінального та адміністративного законодавства. Під час правління гетьмана І. Скоропадського було закріплено повноваження Генерального Суду щодо розгляду адміністративних справ на законодавчому рівні, а під Директорією значну увагу приділяли саме адміністративній юстиції в проекті Основного Закону УНР [2].

Після утворення Української РСР в 1919 році відбулися значні зміни в організації судової системи. У новій реальності активно розглядалася необхідність створення спеціалізованих адміністративних судів, що здатні були б ефективно вирішувати конфлікти, пов'язані з діяльністю державних та громадських структур. Це відображало не лише стрімке наближення України до західних стандартів, але й потребу у забезпеченні правової стабільності й захисту прав громадян у сфері взаємодії з державними інституціями. Таким чином, адміністративне судочинство адаптовувалось до змін в політичному й правовому середовищі, продовжуючи свій еволюційний шлях.

У 1923р. в Україні було розроблено значущий документ, а саме - проект Положення про Верховний адміністративний суд та обласні та губерньські адміністративні суди Республіки. Цей проект передбачав регулювання процедур та правил, які стосувалися адміністративної юстиції. Наприклад, він чітко визначав, що адміністративні акти мають дотримуватися законодавства, не порушувати його суті та мети, а також бути ухваленими відповідно до встановленої форми та процедури. Однак з середини 1920-х до кінця 1930-х рр. інтерес до адміністративної юстиції в Україні стрімко знизився через установавання тоталітарного політичного режиму. У ті роки державна ідеологія та структура правової системи переважали над ідеями судової незалежності та захисту прав громадян перед державою. Це призвело до відсутності адміністративних судів і процедур у радянській системі правосуддя [10].

Лише з прийняттям Конституції СРСР 1977р. та Конституції УРСР 1978р. громадяни змогли отримати право на оскарження дій державних службовців та органів у суді. Це стало важливим кроком у розвитку адміністративної юстиції в Україні, проте її повноцінне втілення відбулося лише після розпаду Радянського Союзу. Таким чином, розвиток адміністративної юстиції в Україні відображав складні перетворення в політичній, правовій та ідеологічній сферах протягом радянської епохи, що залишаються важливими для розуміння сучасної правової системи країни. В 1981р. Українська Радянська Соціалістична Республіка ухвалила Закон "Про судоустрій УРСР". Цей закон відіграв важливу роль у розвитку адміністративного судочинства в Україні. Закон УРСР "Про судоустрій УРСР" 1981

року визначав структуру та функції судів у складі радянської юстиції. У контексті адміністративного судочинства цей закон встановлював основні принципи організації та діяльності судів, а також визначав їх компетенцію та процедурні аспекти [2].

Один з ключових аспектів впливу цього закону полягав у зміцненні ролі судів в системі адміністративного правосуддя. Він надавав їм широкі повноваження щодо розгляду спорів між громадянами та державними органами, контролював їх діяльність та забезпечував захист прав та інтересів громадян від дій державних установ. Відзначу, що введення Закону про судоустрій 1981р. в УРСР відображало загальні тенденції у розвитку радянської юридичної системи та стандартизації судової практики на всій території країни.

Згодом, в листопаді 1987р. Українська Радянська Соціалістична Республіка прийняла ще один важливий закон, який теж став доволі вагомим на шляху еволюції адміністративного судочинства. Цей закон став одним із початків побудови механізму захисту прав громадян від неправомірних дій державних службовців. Назва Закону - "Про порядок оскарження до суду неправомірних дій службових осіб, що порушують права громадян".

Ознайомившись із цим Законом, можна зробити висновок, що метою його є забезпечення можливості громадянам УРСР ефективно оскаржувати неправомірні дії державних службовців у суді. Він визначав процедури та умови подання скарг, порядок їх розгляду та вирішення, а також встановлював відповідальність за порушення прав громадян з боку державних органів.

З точки зору важливості цього закону в системі розвитку і становлення адміністративного судочинства України можна відзначити, що крок, який полягає в прийнятті цього закону, був доволі вагомим в буремний час тих років, адже дав початок зміцненню правової захищеності громадян перед державним апаратом, адже відомо, що за часів радянської влади громадяни не мали дійсно дієвих методів протидії незаконним і, часто, аморальним діям влади, яка тотально обмежувала права громадян і не давала шансу демократичним цінностям стати основними. Тому хоча б початкові кроки створення механізму захисту громадянських прав та

інтересів цей Закон все ж зробив, а додатковим фактором в оцінці його значимості стало підвищення довіри населення УРСР до державних інституцій, оскільки такі дії з боку влади давали надію на перехід до демократії.

Підсумовуючи вищезазначене, очевидно, що в період з ХІХ ст. по 1991р. (до Незалежності України) адміністративне судочинство було на стадії зародження, формування і початкового розвитку. Перевагами цього періоду можна назвати створення перших адміністративних установ та судових органів, створення нових нормативно-правових актів, які забезпечували лояльніше адміністративне судочинство, спрямоване на захист громадян, а не захист практично необмежених прав влади та чиновників, удосконалення процедур адміністративної юстиції з ціллю забезпечення більшої законності та справедливості.

Проте вже ж мінусів було чимало. Наприклад, обмежений доступ громадян до правосуддя в адміністративних справах через складні процедури та умови подання скарг, а також втручання політичних структур у судовий процес та недостатня незалежність адміністративних судів.

1.3. Розвиток адміністративного судочинства в період 1991 – 2005 рр.

Період з початку 1990-х років в Україні був визначений історичними змінами в політичній системі та правовій сфері, що безпосередньо вплинули на розвиток адміністративного судочинства. Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року стало відомо, що країна вступає на шлях будівництва демократичного суспільства, що передбачало не лише зміни у політичній системі, а й реформування правової системи, включаючи судочинство.

У цьому контексті Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки прийняла Акт проголошення незалежності України 4 серпня 1991 року, що відкрило новий етап у розвитку правової системи. Початкові кроки до реформування судової системи включали прийняття Концепції судово-правової реформи в Україні та Закону України "Про статус суддів", що стали важливими кроками у створенні системи адміністративних судів.

Ці законодавчі акти визначили основні принципи, ідеї, завдання та

спрямованість адміністративної судової системи. Створення адміністративних судів було стратегічно важливим для забезпечення законності, справедливості та захисту прав громадян від неправомірних дій державних органів. Вони отримали важливе завдання - забезпечити контроль за законністю та обґрунтованістю дій адміністративних органів, що ставало дедалі важливішим у контексті переходу до демократичних принципів управління.

Охарактеризувати цей період в історії розвитку адміністративного судочинства можна інтенсивними змінами у правовій системі, а реформи – основним рушієм фундаментальних змін. Створення системи адміністративних судів було кроком до побудови сучасної правової системи, спрямованою на захист прав та свобод громадян, розвиток демократії та забезпечення правової держави.

Прийняття Конституції України у 1996 році мало вагомий позитивний вплив на розвиток адміністративного судочинства, відкриваючи нові перспективи для його удосконалення та забезпечення більшої ефективності та правової гарантованості., відокремившись від радянської правової спадщини та визначивши нові принципи та стандарти. Перед цим адміністративне судочинство базувалося на законодавстві, що визначалося радянською системою, не завжди відповідаючи сучасним вимогам правової держави.

Конституція України надала адміністративним судам більшу автономію та незалежність, закріпивши їх статус і повноваження в основному законі країни. Розширилися повноваження адміністративних судів у сфері захисту прав і свобод громадян від неправомірних дій державних органів, а також змінилися принципи судочинства, ставши більш прозорими, справедливими, доступними та здатними задовольняти потреби громадян та суспільства в цілому.

З прийняттям Конституції стало акцентуватися на ролі громадян у судових процедурах, що сприяло збільшенню їх участі в адміністративних справах. Нові конституційні гарантії прав та свобод створили умови для більшої довіри громадян до судової системи, забезпечивши їм віру в справедливість та правову гарантію захисту їхніх інтересів, що, в свою чергу, сприяло активнішому залученню їх до судових процедур та підвищенню відповідальності державних органів перед

суспільством.

Важливо зазначити про Концепцію адміністративної реформи в Україні, прийняту 22 липня 1998р. Концепція передбачала низку важливих заходів, які повинні були сприяти ефективності та прозорості системи адміністративного права і процесу. Для досягнення мети Концепції потрібно було вирішити низку завдань: створити дійсно прозору і ефективну систему виконавчої влади на рівнях центрального та місцевого управління; створити проект сучасного місцевого самоврядування та передбачити можливі виклики на шляху його впровадження; переглянути стару ідеологію діяльності влади та на основі помилок створити нову ефективнішу ідеологію, яка буде працювати на користь громадян; оновлення державної та громадської служби; якісніша підготовка та перепідготовка кадрів управління; оптимізація адміністративно-територіального устрою. Ця реформа включала декілька аспектів: нові правові норми для державного управління; створення нових інститутів та структур; зміни в кадровій політиці; фінансове забезпечення та економічні основи; наукове та інформаційне забезпечення. Ці зміни охоплюють центральні та місцеві органи влади, місцеве самоврядування та адміністративно-територіальний устрій, а також організаційні, кадрові, фінансово-економічні, інформаційні та наукові аспекти управління [12].

З 1996 року робоча група під керівництвом Першого заступника Голови Верховного Суду України В.С. Стефанюка розпочала підготовку проекту Адміністративно-процесуального кодексу. Наукове обґрунтування документа здійснювали видатні українські вчені, такі як В.І. Андрейцев, Ю.П. Битяк, В.К. Колпаков, та інші. Їх дослідження створили теоретичну базу для нової галузі права - адміністративного судочинства в Україні. Паралельно народні депутати створили альтернативний проект. Однак згодом було прийнято спільно погоджений варіант, який Верховна Рада України ухвалила на другому читанні 1 липня 2004 року. Також було змінено назву проекту на "Кодекс адміністративного судочинства України".

Визначною датою в історії українського адміністративного права і процесу стало 6 липня 2005 р. Саме в цей день українські народні депутати прийняли та ухвалили проект закону, який став відомий як Кодекс адміністративного

судочинства України (КАСУ). За цей закон проголосували 305 з 398 зареєстрованих депутатів. Чинності вищезазначений Кодекс набрав першого вересня 2005 р., визначивши повноваження адміністративних судів, порядок їх роботи та дійсно важливі аспекти в історії розвитку адміністративного судочинства. Введення КАСУ призвело до змін у деяких інших законодавчих актах, таких як закони про виборчу систему та цивільний процес, а також до прийняття постанов уряду щодо компенсації витрат, пов'язаних з розглядом справ у судах [8].

Розвиток адміністративного судочинства у цей період відіграв важливу роль у формуванні сучасної правової системи України та забезпеченні захисту прав та інтересів громадян та організацій перед державою.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА З 2005р. ПО СЬОГОДЕННЯ

2.1. Законодавчі та структурні зміни в адміністративному судочинстві після 2005 року

Починаючи із введення в дію Кодексу адміністративного судочинства України, адміністративна юстиція в країні пережила значні зміни, що відкрили нові горизонти для ефективного захисту прав і свобод громадян, а також забезпечення законності і справедливості у судових розглядах.

Прийняття Закону України "Про судоустрій та статус суддів" у 2010 році відображає стратегічні зміни у підходах до організації судової влади та проведення правосуддя в країні. Цей закон визначив основні принципи функціонування судової системи, спрямовані на захист прав людини і громадянина, а також інтересів юридичних осіб та держави, ґрунтуючись на принципах верховенства права.

Основною метою цього закону є створення ефективної системи судів, яка б забезпечувала доступність інструментів правосуддя для громадян і підприємств, сприяла вирішенню правових конфліктів та забезпечувала дотримання законності і справедливості. Він також визначив статус суддів, народних засідателів та присяжних, що призвело до підвищення рівня професіоналізму та незалежності суддівського корпусу.

Закон регламентує порядок здійснення суддівського самоврядування та створює механізми для забезпечення діяльності судів у межах закону. Він також встановлює систему та загальний порядок забезпечення діяльності судів, що сприяє підвищенню їх ефективності та довіри громадян до судової системи.

Для регулювання витрат, пов'язаних з розглядом адміністративних справ, підвищення фінансування судів та створення належних умов для їхньої роботи та функціонування, а також для підтримки високого рівня захисту прав, свобод та інтересів громадян, Верховна Рада України 8 липня 2011 року прийняла Закон України "Про судовий збір". Цей закон визначає основні поняття, такі як судовий збір, категорії платників та об'єкти його сплати, встановлює розміри ставок,

передбачає пільги для платників, порядок сплати та повернення судового збору, а також умови відстрочення чи розстрочення його сплати, зменшення розміру або звільнення від оплати. Крім того, закон визначає механізми спрямування зібраних коштів.

Стаття 59 Конституції України гарантує кожній особі право на отримання правової допомоги, в тому числі безоплатно у випадках, передбачених законом. Для забезпечення права на захист та отримання юридичної допомоги під час розгляду справ у судах та інших органах державної влади в Україні функціонує система адвокатури. Це положення здобуло новий зміст в контексті адміністративного судочинства за умов прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу». Цей закон визначає суть права на безоплатну правову допомогу, порядок її надання, підстави для її отримання, а також гарантує державну підтримку у цьому процесі. З метою покращення доступності правової допомоги для всіх верств населення України та забезпечення її безоплатного надання особам з обмеженими можливостями, а також для підвищення авторитету адвокатської професії і відновлення корпоративного устрою адвокатів в Україні, було ухвалено Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 5 липня 2012 року. Однією з важливих ініціатив стала реформа, спрямована на полегшення доступу до судових послуг для всіх верств населення, відома як судова реформа, яку розпочали в 2014 році після Революції Гідності. Ця реформа відзначається своєчасністю і необхідністю в контексті розвитку правової системи [4].

У рамках цієї реформи проводилися заходи зі спрощення процедур подання скарг та звернень до судів. Це включало у себе впровадження електронних систем, що сприяють швидкому та зручному поданню документів, а також вдосконалення процедур обробки судових заяв.

Додатково, реформа передбачала оптимізацію роботи судових органів з метою підвищення їх ефективності та швидкості розгляду справ. Це включало в себе перегляд та удосконалення процедур внутрішнього управління судів, а також впровадження сучасних методів аналізу та контролю за роботою судових структур.

Одним із важливих аспектів цієї реформи є покращення комунікації між

судовими органами та громадськістю. Це включає в себе проведення інформаційних кампаній, організацію відкритих діалогів з представниками громадськості, а також впровадження механізмів зворотного зв'язку, що дозволяють громадянам висловлювати свої погляди та пропозиції щодо роботи судових органів.

Ця реформа, однозначно, відіграє важливу роль у зміцненні демократичних цінностей, підвищенні довіри громадян до судової системи та забезпеченні ефективності правосуддя. Додатково, впровадження передових технологій стало неухильною складовою частиною сучасного адміністративного судочинства. Це включає використання електронних платформ для подання документів, можливість проведення судових засідань у онлайн - форматі та автоматизацію процесів розгляду справ. Крім цього, велика увага зосереджується на підвищенні етичних стандартів серед суддів та забезпеченні високого рівня професійної моралі. Це охоплює надання спеціалізованих навчальних курсів, систематичне ведення моніторингу діяльності суддів та запровадження ефективних механізмів контролю за їх працею [16].

Після прийняття Кодексу адміністративного судочинства України 6 грудня 2017 року, яке відбулося після інтенсивного обговорення та широких громадських консультацій, спостерігається важливий крок у зміцненні принципів демократії, правової держави та захисту прав та свобод громадян.

Ухвалення Кодексу адміністративного судочинства України, незважаючи на виклики та перешкоди, має велике значення для розвитку адміністративної юстиції та зміцнення принципів правової держави в країні. Також воно служить важливим кроком до створення більш ефективної системи вирішення адміністративних спорів. Результатом прийняття Кодексу став рух української системи адмінсудочинства вперед, що закріплює принципи правової держави та гарантує захист прав громадян і суспільних інтересів. Це відкриває нові можливості для розвитку країни та сприяє якісному і ефективному будівництву міцного та демократичного суспільства.

2.2. Роль адміністративних судів у забезпеченні прав і свобод громадян

У будь-якій демократичній країні виконання прав та свобод людини і

громадянина є найвищим пріоритетом. Ефективне функціонування адміністративних судів є передовим чинником в забезпеченні цього принципу. Права людини, закріплені у Конституції України, повинні бути забезпечені і захищені відповідно до закону. Забезпечення захисту прав і свобод гарантує виконання конституційного принципу відповідальності держави перед своїми громадянами. Адміністративна юстиція є одним з найважливіших стовпів правової держави, оскільки вона забезпечує ефективний захист прав громадян від неправомірних дій державних органів. Це забезпечує стабільність і розвиток суспільства, а також зміцнює довіру громадян до влади.

Надійний захист прав особи в адміністративно-правовому контексті гарантує перетворення абстрактної ідеї захисту прав людини в конкретну реальність шляхом швидкого, ефективного та об'єктивного втілення. Діяльність адміністративних судів забезпечує громадянську потребу в тому, що їхні права та інтереси будуть надійно захищені. Проте перед тим, як адміністративна юстиція вирішує справи у рамках загальної юрисдикції, вона проходить складний шлях розвитку, що починається задовго до отримання перших справ у провадження. Становлення інституту адміністративної юстиції в Україні відображає демократичний характер держави, оскільки цей механізм забезпечує ефективний контроль за дотриманням прав і свобод громадян. Адміністративні суди стають не лише інструментом перевірки влади, але й засобом активізації участі населення в демократичних процесах. Інтеграція України в європейський правовий простір передбачала повномасштабне реформування правової і судової системи з використанням принципів та стандартів, що визначені на європейському рівні. Цей процес реформ триває й далі, дозволяючи Україні адаптувати найкращі практики з усього світу для забезпечення ефективного та справедливого судочинства. Якщо влада є відкритою перед своїм народом, вона знаходить шляхи створення інституцій, спрямованих на підвищення контролю громадян над їхніми діями. За допомогою адміністративних судів громадяни отримують можливість впливати на рішення, що стосуються їхніх прав і інтересів. Це сприяє підвищенню довіри до влади та підтримці демократичних цінностей в суспільстві. Процес становлення адміністративної юстиції в Україні є важливим

кроком у напрямі зміцнення правової держави та забезпечення рівноправ'я перед законом для всіх громадян. Такий підхід сприяє покращенню якості правосуддя та забезпеченню захисту прав людини на національному рівні, відповідно до міжнародних стандартів [15].

Адміністративні суди мають основне завдання – захищати права та свободи особи від будь-яких порушень, які можуть бути здійснені з боку державних органів. Вони відіграють ключову роль у забезпеченні захисту особи від неправомірних або неефективних дій владних структур та органів місцевого самоврядування. Адміністративне право стає важливим інструментом у цьому процесі, оскільки саме через нього найбільш чітко визначається статус громадян в їхніх взаємовідносинах з владою.

Судочинство в адміністративних справах забезпечує незалежний та ефективний контроль за діяльністю державних органів. Рішення та позиції адміністративних судів впливають на формування громадянського суспільства і гарантують ефективний контроль за діями влади. Досвід роботи адміністративних судів підтверджує їхню готовність бути надійним і ефективним механізмом захисту прав і свобод громадян.

Ефективність правосуддя та довіра до судової влади сходять не тільки до прийняття судами законних та мотивованих рішень, але і до системи їхнього виконання. Сучасні виклики включають у себе недовіру державних органів до судових рішень, що проявляється у зростанні рівня невиконання судових ухвал у справах адміністративного характеру. Окремою проблемою є велика кількість скарг до Європейського Суду з Прав Людини (ЄСПЛ) від українських громадян – більшість з них стосується саме невиконання судових рішень.

Навіть при існуванні законів та норм, які мають забезпечити виконання судових рішень, фактори, що впливають на їхню реалізацію, можуть бути складними та мінливими. Прозора та ефективна система виконання судових ухвал є ключовою для підтримки правової держави та зміцнення довіри громадян до її інститутів. Необхідність удосконалення механізмів виконання судових рішень є актуальною для багатьох країн, які прагнуть забезпечити ефективну та справедливую

юстицію для всіх своїх громадян. Закон України № 1401-VIII від 02.06.2016 року вніс зміни до Конституції України, додавши статтю 129-1, яка визначає, що контроль за виконанням судового рішення покладається на суд. Однак, Кодекс адміністративного судочинства передбачає різні процедури контролю за виконанням судових ухвал. Виникає проблема, коли суб'єкти владних повноважень намагаються перетворити процес виконання судових рішень на повторне встановлення обставин справи та переоцінку доказів. Часто вимоги державного виконавця ігноруються, а відповідні штрафи не сприяють виконанню судових рішень. В той же час, державний виконавець не має прямих повноважень для здійснення необхідних дій, що потрібно виконати відповідно до рішення суду, замість відповідного державного органу або органу місцевого самоврядування [15].

Тому поточний процес виконання судових рішень вимагає перегляду та удосконалення. Створення ефективного механізму виконання судових ухвал з урахуванням передових європейських стандартів стає важливим завданням для всіх гілок влади. Без забезпечення ефективних гарантій виконання судових рішень, виданих в ім'я держави, вони ризикують стати марною формальністю, яка не забезпечує реального захисту порушених прав. Тільки тоді, коли судові рішення стануть дієвими, адміністративна сфера зможе підняти рівень правової культури та доброчесності своїх органів.

Забезпечення того, щоб адміністративний суд не лише фактично вирішував публічно-правові спори, але й захищав права особи від можливих порушень з боку суб'єкта владних повноважень, є крайньою важливістю. Крім того, ефективне відновлення порушених прав особи є не менш важливим аспектом. В іншому випадку, досягнення цілей та завдань адміністративного правосуддя буде ускладненим.

2.3. Вплив міжнародних стандартів на розвиток адміністративного судочинства

Держава, дотримуючись національного та міжнародного законодавства, включаючи чинну Конституцію України та Європейську конвенцію про захист прав

людини і основних свобод, забезпечує доступ до правосуддя в судах адміністративної юстиції. Створення ефективної системи адміністративних судів, що вирішують публічно-правові спірні питання, є вимогою як з боку міжнародних партнерів України, так і обов'язковою умовою для захисту прав, свобод та інтересів громадян від можливих зловживань влади та держави. Гарантування державою можливості відповідного рівня захисту є ключовим аспектом принципу державної відповідальності перед громадянами. Україна розпочала процес реформування власної судової системи з урахуванням міжнародних стандартів, включаючи європейські норми. Такі дії спрямовані на зміцнення відкритості, прозорості та незалежності судової системи, що є важливим елементом будівництва демократичної правової держави.

З ухваленням декларації про незалежність Україна визначила свій європейський курс, що було закріплено у 1992 році, коли було висловлено бажання країни стати членом Ради Європи. У 1995 році після отримання членства в Раді Європи Україна підтвердила свій демократичний напрямок, зобов'язавшись адаптувати національне законодавство до стандартів Європейського Союзу. У 1994 році було укладено Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Підписання та ратифікація Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами у 2014 році підтвердили подальший розвиток демократії в Україні та впровадження принципів правової держави, що стало не лише наступним кроком на шляху до членства в ЄС, а й підтвердженням того, що Україна постійно розвиває будівництво й укріплення демократичних цінностей правової держави [1].

Враховуючи те, що Європейська спільнота держав має як плюси, так і мінуси у провадженні нових реформ і правок до законодавства, Україна повинна взяти цей досвід до уваги – як переваги, так і недоліки. Водночас, міжнародна спільнота напрацювала безліч рекомендацій, інструкцій, критерії і правил, які можна імплементувати в українському законодавстві і які є доволі важливими факторами розвитку.

Звісно ж, Україна вже ратифікувала такі важливі документи як Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, які є частиною законодавства України і норми цих міжнародних документів є обов'язковими для застосування Україною. Проте є й рекомендаційні документи такі як Основні принципи незалежності судових органів, прийняті в 1985р., або ж такі міжнародні стандарти етики та поведінки суддів, які рекомендовані до уваги в Бангалорських принципах поведінки суддів прийняті і схвалені в 2006 р.

Активний прогрес зафіксовано у впровадженні європейських стандартів судочинства. Згідно зі Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, яку затвердив Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021, передбачається, що судова система країни стане більш продуктивною та ефективною також і внаслідок впровадження міжнародних стандартів та найкращих практик Ради Європи та Європейського Союзу [13].

Процес впровадження міжнародних норм у сферу адміністративного правосуддя в Україні та його вплив на судову систему постійно оновлюється й актуалізується. Гарантування незалежності судів є однією з ключових передумов справедливого судочинства. Україна має забезпечувати незалежність своїх адміністративних судів від політичного впливу та зовнішніх тисків у відповідності до міжнародних стандартів. Забезпечення доступу до справедливого суду є невід'ємною складовою цього процесу. Уряд України зобов'язаний здійснювати всі необхідні заходи для того, щоб кожен громадянин та сторона конфлікту мали рівний доступ до адміністративних судів та можливість ефективно захищати свої права. Процедури розгляду адміністративних справ повинні відповідати міжнародним стандартам справедливості та ефективності, забезпечуючи адекватні строки розгляду, можливість сторін бути почутими та представленими в суді, а також публічність судових процесів [17].

Впровадження міжнародних стандартів в адміністративне судочинство України має низку переваг і важливість його вкладу не може бути переоцінена. По-перше, сприяє підвищенню довіри громадян до правосуддя. Це стає можливим завдяки

тому, що міжнародні стандарти часто ґрунтуються на принципах справедливості, прозорості та недоторканості прав людини. Громадяни відчують, що їхні права будуть захищені належним чином, і це сприяє підвищенню легітимності судової системи. По-друге, сприяє підвищенню якості правосуддя. Міжнародні стандарти часто містять найкращі практики та принципи, які допомагають удосконалити судовий процес, забезпечити швидке та справедливе розгляд справ, а також запобігти корупції та впливу зовнішніх чинників на судові рішення. По-третє, сприяє інтеграції України до міжнародного правового простору. Це важливо з погляду розвитку економіки, підвищення інвестиційної привабливості країни та забезпечення міжнародного визнання судових рішень.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

3.1. Актуальні проблеми сучасного адміністративного судочинства

Військова агресія та її відбиття стали новими випробуваннями для судової системи. Навіть у часи конфлікту адміністративні суди продовжують свою роботу, захищаючи права громадян. Важливість прав людини набуває особливого значення в умовах війни, а Конституція України стає невід'ємним гарантом прав і свобод громадян у сфері публічних відносин. Судова гілка влади залишається важливим стовпом стабільності та захисту правопорядку навіть у найважчі періоди.

Завдяки постійній праці над вдосконаленням своєї роботи, адміністративні суди впроваджують нові європейські стандарти та технічні інновації, що робить судовий процес більш доступним та прозорим для всіх учасників. В сучасних реаліях вони забезпечують можливість проведення безпечного судового процесу, починаючи з подання позову й аж до винесення законної судової вирішальної постанови, і це все без необхідності особистого відвідування судового будівлі. Такий підхід підтримує високі стандарти справедливості та допомагає забезпечити ефективність правосуддя в сучасному світі. Одна з найактуальніших проблем - це питання ефективності та швидкості судочинства. У багатьох країнах терміни розгляду справ у адміністративних судах виявляються надто довгими, що порушує право громадян на справедливий судовий процес у розумний строк [14].

Також проблемою є недостатнє фінансування та забезпечення адміністративних судів необхідними ресурсами. Часто суди стикаються з обмеженими бюджетами, відсутністю кваліфікованих кадрів та відповідною інфраструктурою, що ускладнює їхню роботу та призводить до затримок у розгляді справ.

Особливу увагу необхідно звернути на проблеми корупції та впливу політики на роботу адміністративних судів. Зловживання владою, втручання у судовий процес та інші форми корупції підривають довіру громадян до судової системи та підривають принципи правової держави. Ще однією важливою проблемою є

недостатня доступність та зрозумілість судових рішень для громадян. У багатьох випадках судові вироки формулюються складною мовою, що ускладнює їх розуміння непрофесійними учасниками судового процесу.

Для вирішення цих проблем необхідно приймати комплексні заходи на рівні законодавства, адміністрації та судів. Зокрема, важливо забезпечити достатнє фінансування адміністративних судів, підвищити рівень кваліфікації суддів та персоналу, зменшити адміністративні бар'єри для громадян та підвищити рівень відкритості та прозорості в роботі судових органів.

І безперечно, важливо розвивати механізми моніторингу та контролю за роботою адміністративних судів з метою запобігання корупції та зловживань владою. Тільки відповідальне та ефективне судочинство може забезпечити реалізацію прав та свобод громадян та зміцнення демократичних інститутів в суспільстві.

3.2. Перспективи розвитку адміністративного судочинства

Адміністративне судочинство в сучасному світі стає все більш важливою складовою правової системи, оскільки суспільство стикається з постійно зростаючою кількістю адміністративних справ та конфліктів, які вимагають професійного й об'єктивного вирішення. Розвиток адміністративного судочинства відбувається в контексті постійних змін у суспільстві, економіці, технологіях та інших сферах, що вимагає постійного адаптування і вдосконалення самої системи.

Однією з перспектив розвитку адміністративного судочинства є підвищення ефективності та доступності правосуддя. Це може бути досягнуто шляхом впровадження новітніх технологій у судочинство, таких як електронні системи управління справами, відеоконференції для проведення слухань та інші інноваційні рішення. Такий підхід дозволить зменшити терміни розгляду справ, зробити судовий процес більш прозорим і доступним для громадян.

Важливо зазначити й про можливість альтернативних методів вирішення спорів у сфері адміністративного права, таких як медіація, консультації та інші форми позасудового врегулювання конфліктів. Це дозволить ефективніше вирішувати

спори, зменшити навантаження на суди та забезпечити швидке та доступне правосуддя для громадян.

Також важливою перспективою є посилення ролі адміністративних судів у захисті прав та свобод громадян від дій органів влади та інших суб'єктів. Забезпечення незалежності та об'єктивності суддів, розвиток механізмів контролю за дотриманням законності в діяльності державних органів, а також посилення відповідальності за порушення прав громадян є важливими напрямками в розвитку адміністративного судочинства.

Як підсумок, можна додати, що розвиток адміністративного судочинства є важливим етапом у становленні правової держави, що гарантує захист прав і свобод громадян, ефективне функціонування державних органів та стабільність у суспільстві. Продовження практичних та теоретичних досліджень у цій галузі, впровадження інноваційних підходів та посилення міжнародного співробітництва в цій сфері сприятимуть подальшому розвитку

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши дану тематику, можна зробити висновок, що адміністративне судочинство в Україні є одним із фундаментальних елементів правової системи країни, що забезпечує захист прав та інтересів громадян у відносинах з державними органами та іншими публічними установами. Процес становлення адміністративного судочинства в Україні почався з моменту набуття незалежності в 1991 році і триває до цього дня, хоча початки адміністративного судочинства впроваджувались на територіях України ще з XIX ст.

Роль адміністративного судочинства в Україні полягає у забезпеченні правової впевненості громадян та підприємств у взаємодії з органами влади. Суди вирішують спори, пов'язані з діяльністю державних органів, видачею адміністративних рішень, а також захищають права громадян у випадках порушення їхніх прав або недоліків у роботі державних органів.

Проте адміністративне судочинство в Україні також стикається з численними проблемами. Однією з найактуальніших є велика кількість судових справ та довгі терміни їх розгляду. Часто суди не встигають вчасно розглядати справи через недостатню кількість суддів та відсутність необхідної інфраструктури. А також великою проблемою досі залишається корупція.

Є і перспективи для подальшого розвитку адміністративного судочинства в Україні. Зокрема, важливо підвищити ефективність роботи судів шляхом впровадження новітніх технологій, реформування процедур та підвищення кваліфікації суддів забезпечити адекватне ресурсне забезпечення адміністративних судів, що дозволить покращити їхню роботу та забезпечити швидке та справедливе правосуддя.

Загалом адміністративне судочинство в Україні відіграє важливу роль у забезпеченні правової впевненості громадян та функціонуванні держави як правової держави. Проте для подальшого розвитку цієї галузі необхідно вирішувати численні проблеми та здійснювати системні реформи, спрямовані на підвищення ефективності та доступності правосуддя для всіх громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білих І. В. Імплементация міжнародних стандартів в адміністративне судочинство України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023. №3. С. 144-150.
2. Бондаренко А. А. Розвиток адміністративного судочинства в Україні. *Форум права*. 2020. № 4. С. 118-124.
3. Грицаєнко О. Л. До питання ефективності захисту прав особи в адміністративному судочинстві. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. №1. С. 63.
4. Гузела Н. Адміністративне судочинство на сучасному етапі реформування судової системи України: постановка проблеми. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: "Юридичні науки"*. 2022. №2 (34). С. 133-139.
5. Капинос О.В. Теоретико-правові засади функціонування адміністративного судочинства в Україні: дис.. канд. юрид. наук 12.00.07. Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 312 с.
6. Клапоущак Д.С. Адміністративне судочинство як фактор захисту прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №10. С. 356-359.
7. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
8. Кодекс адмінсудочинства: головні етапи становлення. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/kodeks-adminsudochinstva-golovni-etapi-stanovlennya.html>
9. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
10. Ониско Р. В. Історичний аналіз становлення адміністративного судочинства на території сучасної України. Науковий погляд на розвиток адміністративної юстиції в історичному контексті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Вип. 24. С. 94-99.
11. Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян :

матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Львів. 2022. 112 с.

12. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні. Указ Президента України. Концепція від 22.07.1998 № 810/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>

13. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Tex>

14. Ремесник Т. Сучасні проблеми адміністративного права в Україні. *Право та державне управління*. 2019. №1 (34). С. 61-64.

15. Роль адміністративних судів у розвитку громадянського суспільства та правової культури в сьогоденні. URL: <https://femida.ua/person/rol-administratyvnyh-sudiv-u-rozvytku-gromadyanskogo-suspilstva-ta-pravovoyi-kultury-v-sogodenni/>

16. Смокович М.І. Адміністративне судочинство в Україні: становлення та виклики. *Юридична Україна. Адміністративне право*. 2020. Вип. 6. С. 13-22.

17. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві: Науково-методичний посібник для суддів. 3-тє вид., допов. Київ. 2020. 276 с.